

Ce este "rațiunea de stat"?

Autori:

Vasile – Sorin Curpă

Vasile Curpă

Cosmin – Ștefan Burleanu

Emilia Mitrofan

Un subiect dificil de abordat în contextul *Științelor politico-juridice* este cel referitor la instituirea și justificarea doctrinară a "*rațiunii de stat*". Ce este în realitate, "*rațiunea de stat*"? Cum se manifestă ea în contextul practicii politice? Este "rațiunea de stat", prin natura sa, o armă în mâna politicianilor, în speță a guvernanților, prin intermediul căreia se înlătură sistemul democratic sau doar unele elemente ale acestui sistem în anumite momente considerate a fi de criză? Este "rațiunea de stat" o frână în calea democrației și care ar fi corelația dintre "rațiunea de stat" și Statul de Drept?? Este "rațiunea de stat" o instituție politico-juridică izvorâtă în chip natural, legic și obiectiv din necesitatea supraviețuirii statelor sau reprezintă un "mofi" al guvernanților care o invocă pentru a nu mai fi obligați să respecte prescripțiile legale??

Desigur în acest studiu nu ne propunem să răspundem la toate aceste interogații!! Mai curând vom încerca să jalonăm câteva idei relative: *la fundamentarea "rațiunii de stat"; la corelația "rațiunii de stat" cu necesitatea obiectivă de a fi invocată în acțiunea politică* și, totodată, *la modul în care "rațiunea de stat" este compatibilă cu democrația și în mod deosebit cu principiile Statului de Drept.*

"Rațiunea de stat" este intim legată de noțiunea de "putere de stat" constituită ca "putere politică". Asupra acestor ultime noțiuni am făcut succinte referiri în cadrul Titlului I, intitulat "Știința politică" din prezenta lucrare. În consecință nu vom reveni asupra lor.

Rațiunea de stat ca instituție politică și juridică deopotrivă își găsește fundamentarea istorică, diacronică, în teoria și practica politică română. Ea a constituit obiect de reflecție și de adâncă preocupare pentru filosofi, politicieni, juriști și teologi de-a lungul secolelor.

Ratio status adică *rațiunea de stat* se utiliza originar în Evul Mediu pentru a justifica rațiunea superioară a statului, a regatului. Astfel s-a încetățenit sintagma *ratio status ragni* menită a consacra întâietatea rațiunii statelor regale în raport cu rațiunea quasi-etatică a feudalilor locali. Ca atare, rațiunea de stat regală a contribuit în Occidentul european medieval la cristalizarea și fundamentarea teoretică a raporturilor de suzeranitate – vasalitate.

Fundamentarea filosofico-speculativă a *rațiunii de stat* nu se putea realiza pe liberul arbitru al suveranului deoarece în epoca absolutismului, de regulă, liberul arbitru al regelui constituia însăși legea. Ori, *rațiunea de stat* excede legii, fiind o instituție peste și deasupra organizării politico-juridice ordinare.

Așadar, instituția *rațiunii de stat* a fost fundamentată pe ideea de extraordinem, adică s-a prevăzut instituirea ei în situații și în condiții *extraordinare, imperioasă necesitate.*

Iată deci reliefată prima trăsătură caracteristică a *rațiunii de stat* – *necesitatea sau urgența*, generată de o stare de pericol la adresa regatului sau a suveranului. Aprecierea asupra urgenței revine exclusiv decidentului, adică monarhului.

A doua trăsătură caracteristică se manifestă sub forma *utilității*, adică cum am spune noi astăzi rațiunea de stat este instituită pentru satisfacerea unor interese superioare, generale, publice. Utilitatea trebuia să privească comunitatea în ansamblul ei. Trebuie remarcat sub acest aspect că persoana suveranului reprezenta principalul interes general, public, ocrotit prin intermediul rațiunii de stat.

Interesul public era desigur concretizat în ”binele” regatului, al statului, în opoziție cu interesele private sau uneori quasi-etatice pe care le aveau feodalii locali, vasali ai monarhului.

Acestea fiind trăsăturile caracteristice ale *rațiunii de stat*; ele sunt valabile independent de condițiile istorice. În contemporaneitate, deși cu ezitări mai mari decât în epocile istorice anterioare, guvernării *pot și trebuie* să invoce rațiunea de stat în anumite situații clar determinate.

* În primul rând, *rațiunea de stat* nu trebuie utilizată niciodată în vederea etalării puterii guvernărilor care încarnează, personifică practic puterea de stat. Altfel spus, utilizarea rațiunii de stat pentru oprimarea societății civile, a guvernanților, trebuie să fie strict și veșnic interzisă. Dacă totuși puterea etatică utilizează rațiunea de stat pentru impunerea excesivă a autorității în raport cu guvernării atunci puterea publică se substituie practic organizațiilor teroriste, criminale. Sustrăgându-se controlului societății civile, societatea politică și în mod deosebit guvernării se rup de mase și utilizează metode crude, teroriste în scopul înspăimântării cetățenilor.

Utilizarea unor asemenea mijloace se justifică prin ”*rațiunea de stat*” iar ruptura dintre guvernării și guvernați devine ireconciliabilă și definitivă.

Etalarea forței publice contra propriului popor are ca scop prezervarea pozițiilor privilegiate și sporirea avantajelor economice pe seama și în contul clasei așa-zis politice. Confundată cu ”*ultima ratio*”, rațiunea de stat se transformă într-un instrument criminal pentru instituirea unui *stat dictatorial*. Dacă depășind limitele necesității rațiunea de stat se permanentizează structurile etatice capătă trăsături *totalitare*. De asemenea, dacă scopul nu este cel de utilitate generală, publică atunci rațiunea de stat ca instituție politico-juridică este determinată în mod fundamental de la menirea sa constituind doar un mijloc pentru satisfacerea intereselor unor grupuri politice dominante sau chiar a unor persoane fizice care conduc destinele statului după bunul plac.

În opinia noastră este greu de conceput instituirea unor măsuri excepționale din ”*rațiuni de stat*” dacă acestea depășesc situațiile de natură catastrofală naturale (cutremure, inundații, incendii devastatoare etc.) sau sociale, și aici ne referim la agresiunile externe (războaiele). Considerăm că *rațiunea de stat* își găsește utilitatea – este drept mult mai redusă decât în epocile anterioare – în politica externă a statelor și în soluționarea conflictelor armate dintre țările state.

* În al doilea rând, *rațiunea de stat* reprezentând așa cum am mai precizat *ultima ratio* este necesară în statele democratice care îmbrățișează, fără rezerve, principiile Statului de Drept în vederea conservării filosofiei politice fondatoare a statului sau, mai corect spus, fondatoare a regimului politic consacrat în respectivul stat.

Rațiunea de stat constituind practic o ”lege” peste lege, adică adoptarea temporară a unor măsuri urgente peste sau contrar Dreptului pozitiv (obiectiv) inclusiv Constituției aceluia stat, se pune problema supraviețuirii democrației și a Statului de Drept în condițiile utilizării rațiunii de stat, în mod efectiv.

Și, totodată, sub aspect teoretic prezintă interes gradul de compatibilitate a **rațiunii de stat** cu principiile democratice și cu **Statul de Drept**, privit conceptual desigur.

Reiterăm ideea conform căreia într-un stat de drept, sub nici o formă, nu poate fi folosită forța publică contra națiunii în scopul prezervării regimului politic existent.

Răscoala poporului produce ab initio denunțarea aceluia "contract social", denunțare efectuată de către guvernați.

Nesocotirea voinței naționale mascată prin instituirea și utilizarea efectivă a instituției **rațiunii de stat** reprezintă o gravă și iremediabilă încălcare a principiilor democratice. Nimeni nu poate governa fără acordul poporului; nimeni nu poate "confisca" puterea etatică în numele națiunii!!!

Ca atare, apreciem că în condițiile contemporane nu poate fi invocată **rațiunea de stat** pentru impunerea voinței guvernanților contra propriului popor.

Despre concilierea doctrinară a **rațiunii de stat** cu democrația și cu Statul de Drept facem următoarele precizări:

Conceptual, poziția **rațiunii de stat** în raport cu democrația și cu Statul de Drept este antagonică. Chiar și pe perioade prestabilite și în condiții cert determinate instituirea rațiunii de stat are rolul de a submina fundamentele democratice și de a slăbi încrederea cetățenilor în Statul de Drept.

În jocul politic intern al fiecărei țări instituirea pe criterii subiective a rațiunii de stat reprezintă **o catastrofă politică**. În lipsa unor pericole naturale (calamități) sau social-politice externe (războaie) nu se poate justifica sub nici o formă instituirea rațiunii de stat. Chiar într-o societate sfâșiată de război civil sau divizarea ireconciliabilă a societății civile, și implicit a societății politice, este de preferat calea concilierii față de instituirea arbitrariului sub forma "rațiunii de stat".

Cu totul alta este situația în ipoteza unei agresiuni externe când societatea civilă se alătură fără rezerve societății politice, și în mod deosebit guvernanților, în scopul prezervării ființei naționale și a menținerii structurilor etatice.

În acest caz, instituirea unor măsuri în temeiul "rațiunii de stat" este justificată prin însăși achiesarea mării majorități a cetățenilor. "**Rațiunea de stat**" este necesară în astfel de condiții nu numai datorită urgenței situației dar și pentru catalizarea voinței maselor populare.

Mecanismele democratice și principiile Statului de Drept operează în condiții firești, normale, atunci când ființa națională și structura organizatorică etatică nu sunt puse în pericol de o putere externă.

În aceste condiții instituirea faptică a guvernării autoritare fundamentată pe rațiunea de stat are ca finalitate salvarea principiilor democratice și a Statului de Drept!!

Deci, în ultimă instanță, conservarea principiilor fundamentale de existență ale statului au prioritate în raport cu menținerea principiilor democratice și cu asigurarea funcționării intacte a Statului de Drept. Statul se supune Dreptului atâta timp cât nu este vătămat în însăși existența sa!!!

Desigur, utilizarea **rațiunii de stat** își găsește justificare și în caz de tulburări interne dar numai dacă este indubitabil dovedit amestecul unei puteri străine în derularea evenimentelor. Altfel, există prezumția că "**rațiunea de stat**" poate fi utilizată împotriva oponentilor regimului politic instituit.

Instituirea "**rațiunii de stat**" trebuie justificată în ceea ce privește trăsătura sa caracteristică fundamentală – **urgența, necesitatea**. Aceasta este dată de pericolul la care este expusă societatea organizată în stat.

Urgența trebuie probată efectiv; ea nu poate fi prezumată deoarece ar putea ascunde intenția guvernanților de a institui, chiar și temporar, un regim politic autoritar în scopul eliminării adversarilor politici și a subjugării în totalitate, a maselor populare.

Cu privire la **utilitatea publică**, ca trăsătură definitorie a "**rațiunii de stat**" specificăm, în context practic, obligația puterii de stat de a prezerva prin măsurile excepționale luate **binele comun al colectivității naționale**. Când valoarea socială apărută se referă la interese de grup sau de clan ori chiar la interese particulare ale diverselor persoane fizice influente, nu ne aflăm în ipoteza instituirii legale a măsurilor extraordinare fundamentate pe "**rațiunea de stat**", deoarece lipsește trăsătura caracteristică fundamentală **a utilității publice**.

*

*

*

Considerăm că, fără excepție, guvernarea în temeiul "**rațiunii de stat**" este un guvernământ de fapt, sustras controlului fundamentat pe lege. Chiar dacă mare parte din legislație subzistă, fiind afectată legea fundamentală, Constituția, este greu, dacă nu imposibil, să considerăm că acest tip de regim politic se fundamentează pe Drept.

Chiar și în condițiile guvernării fundamentată pe "**rațiunea de stat**" responsabilitățile politice nu ar trebui concentrate în mâna unei singure persoane fizice.

Dispararea puterii pe multiple paliere și la mai multe "organe executive" deși cu drept de control din partea liderului, a șefului de stat, ar asigura – în opinia noastră – o oarecare "legalitate" și "imparțialitate" în luarea deciziilor politico-etatice.

Indiferent de considerentele instituirii unei **guvernări temporare** fundamentată pe "**rațiunea de stat**" credem că acesta are ca efect direct și nemijlocit preeminența Statului asupra Dreptului, **situație în care Dreptul** nu mai reprezintă un ideal sau un mijloc de regularizare a comportamentelor subiecților de drept (inclusiv statul), ci devine **un "simplu instrument"** aflat la dispoziția autorităților publice. Dacă guvernarea autoritară fundamentată pe "**rațiunea de stat**" se permanentizează se deschide drumul statului totalitar pentru care legea nu reprezintă altceva decât "bunul plac al stăpânului".

Concluzionând spunem că "**rațiunea de stat**" utilizată în actul guvernării generează dictatură iar dacă această guvernare, trecând peste caracterul temporar al instituirii guvernării autoritare, tinde a se permanentiza, statul respectiv va recepta tot mai multe caracteristici totalitare.

Fiind oameni supuși greșelii, uneori politicienii preferă instituirea unei guvernări de fapt fundamentată pe "**rațiunea de stat**" din dorința de preservare a puterii de stat în folosul exclusiv al guvernanților.

Doar păstrarea ființei naționale și perpetuarea statului justifică punerea în practica politică a chestiunii "**rațiunii de stat**". Puterea absolută, nemărginită orbește până și pe oamenii cei mai luminați și animați de cele nobile intenții și idealuri. Aceasta pentru că "drumul spre iad este pavat cu bune intenții" întotdeauna!!!!

*

*

*

Sub aspectul politicii internaționale subliniem faptul că teoriile relative la ”*rațiunea de stat*” sunt proprii școlii realiste a relațiilor internaționale. Codificarea dreptului internațional public și edificarea ansamblurilor politico-etatice continentale au drept efect stoparea, în bună măsură, a utilizării ”*rațiunii de stat*”.

Cu toate acestea, statele lumii și organizațiile internaționale, ca subiecte ale dreptului internațional public, trebuie să fie perfect conștiente de faptul că regimurile politice și structura organizatorică nu se impun în mod forțat statelor. Războaiele, de orice natură, atât cele clasice – conflictele armate – cât și cele nevăzute dar resimțite: psihologice, economice, politico-diplomatice etc. au drept efect principal reculul democrației și demonetizarea Statului de Drept. Totodată, profundele crize economice planetare au aptitudinea de a destructura încrederea umanității în valorile democratice.

Deși nu îi negăm importanța, instanța cu valoare de principiu a ”*rațiunii de stat*” trebuie evitată, pe cât posibil, sub aspect practic întrucât ea constituie o reminiscență a istoriei politice. Lipsa de uzitare a acestei instituții va conduce în final *la căderea sa în desuetudine*. Acesta se va întâmpla însă doar atunci când politicienii de pe orice meridian vor înțelege să se supună Dreptului și voinței populare și când statele vor înceta cu desăvârșire să utilizeze forța sau amenințarea cu forța în relațiile internaționale!!!!

Până atunci însă conștiente de posibilele derapaje de la linia democratică, impuse fie în mod obiectiv, legic, dar mai ales în mod subiectiv, statele au inserat în Legile lor fundamentale, în Constituțiile lor, ca norme cu valoare imperativă: imposibilitatea abrogării Constituției și imposibilitatea suspendării acesteia – ambele ipoteze în situații delictive sub aspect politic; imposibilitatea anulării drepturilor fundamentale cetățenești și doar *acceptarea restrângerii exercițiului acestora* pe perioadele de crize politice; imposibilitatea modificării Legii fundamentale în situații care au aptitudinea de a da naștere guvernământului de fapt, fundamentat pe instituția – principiu a ”*rațiunii de stat*” etc.

Sub aspect subiectiv ca efect al aplicării ”*rațiunii de stat*” în scopuri personale sau de grup, mascate desigur sub lozinca satisfacerii intereselor generale, publice, s-au petrecut: lovituri de stat; lovituri de palat; schimbări nelegitime de regimuri politice; asasinat politice; vânzări și trădări de țară; subminarea politică sau/și economică a statului în cauză etc.

Nu trebuie omis faptul că în ultimă instanță ”*rațiunea de stat*”, legea nescrisă de deasupra întregului Drept pozitiv (obiectiv), inclusiv deasupra Constituției, exprimă neechivoc voința guvernanților. Ea este, în definitiv, efectul voințelor umane conștiente care au ca scop fundamental prezervarea statului, a societății dar și a privilegiilor clasei/claselor dominante. Când nu este utilizată în mod obiectiv (pentru înlăturarea dezastrelor naturale sau a agresiunilor externe) ci doar în mod pur subiectiv (pentru oprimarea poporului și pentru păstrarea privilegiilor guvernanților și, în genere, a tuturor claselor/categoriilor dominante economic și politic în stat), ”*rațiunea de stat*” are un caracter distructiv, retrograd și conservator. Când urmărește înlăturarea pericolelor potențiale care pândesc deopotrivă întreaga națiune dar și pe statul care o personifică, guvernarea de facto în temeiul ”*rațiunii de stat*” constituie o situație excepțională, absolut necesară, desigur având un caracter provizoriu, temporar. După încetarea stării care a provocat-o, guvernarea de fapt fundamentată pe ”*rațiunea de stat*” trebuie să înceteze imediat.

În ultimă instanță nu instituția ”*rațiunii de stat*” este bună sau rea, progresistă sau retrogradă.

Intențiile guvernanților care o utilizează îi imprimă unul sau altul din aceste caractere.

Tot așa cum revoluția are și ”soarele” dar și ”umbrele” ei și ”*rațiunea de stat*” comportă nuanțe diferite în raport de scopul urmărit, astfel:

* ***Este rea, retrogradă*** dacă urmărește deposedarea poporului de drepturile sale inalienabile și conservarea ori sporirea privilegiilor guvernanților;

* ***Este bună sau progresistă*** dacă scopul ei este apărarea ființei naționale, a membrilor comunității și a statului privit ca acoperământul juridic al societății civile în fața dezastrelor naturale sau a agresiunilor externe de orice natură.

Dacă este condamnabilă atitudinea politicianilor, în speță a guvernanților, de a utiliza ”***rațiunea de stat***” în scopul înlăturării democrației și a conservării privilegiilor lor, tot la fel de reprobabilă și de condamnat este și atitudinea de delăsare în fața pericolelor externe concrete, în speranța nefondată că democrația și alianțele cu terțe state sunt suficiente pentru salvarea și conservarea statului și a ființei naționale. Istoria a demonstrat cu prisosință că pentru a supraviețui o națiune și un stat trebuie să se întemeieze exclusiv pe forțele sale proprii. Doar capacitățile statului și forța morală, economică și psihologică a populației statului conferă, fără dubii, valoare de rezistență. Alianțele, pactele și angajamentele internaționale nu sunt de natură, prin ele însele, să confere securitate deplină unui stat și națiunii pe care acesta o personifică.